

Kwaliteitskader voor de Verklarende Analyse in de Jeugdzorg

Dit kwaliteitskader geeft de kwaliteitscriteria weer waar een 'Verklarende Analyse' (VA) in de jeugdzorg aan moet voldoen. Het is in de eerste plaats bedoeld voor professionals die VA's uitvoeren, om bewust te kunnen stilstaan bij aspecten die invloed hebben op de kwaliteit van het proces en om – na het maken van een verklarend beeld – te reflecteren op de werkwijze. Meer over verklarend analyseren en de achtergrond en totstandkoming van dit kwaliteitskader, lees je in het artikel '*Kwaliteitscriteria voor de Verklarende Analyse in de Jeugdzorg: Een Delphi-Studie*' (Luteijn e.a., 2025).

Dit kwaliteitskader richt zich dus op de uitvoering van de VA: Het samen met gezinsleden en relevante betrokkenen komen tot een verklarend beeld (ook wel 'de beschreven samenhang' genoemd) met behulp van een format/model, startend met een vraag- en probleemverheldering, gevolgd door een analysefase en terugkoppeling. In dit kwaliteitskader is het proces in 6 hoofdthema's uitgesplitst: verhelderen, onderkennen, verklaren, het verklarend beeld, samenwerken met jeugdige/ouders/betrokkenen en biases. Per thema worden meerdere kwaliteitscriteria in de vorm van stellingen voorgelegd.

Om te komen tot een 'goed' en gedeeld verklarend beeld, zijn professionele kennis en vaardigheden¹ essentieel. Daarnaast kunnen professionals gebruik maken van allerlei instrumenten. Op basis van het uiteindelijke verklarend beeld, worden bovendien vaak adviezen of doelen opgesteld en eventueel een behandelplan. Hoewel deze randvoorwaarden, hulpmiddelen en vervolgstappen niet specifiek betrekking hebben op de VA en ook niet altijd van toepassing zijn, zijn ze wel van belang voor de kwaliteit van het proces. In het kwaliteitskader komen daarom naast de 6 hoofdthema's 2 aanvullende thema's als bijlage aan bod: instrumentgebruik en vervolgstappen (indiceren).

In dit kwaliteitskader wordt de term 'jeugdige/ouders/betrokkenen' gehanteerd om aan te geven dat de genoemde aspecten betrekking hebben op het kind, het systeem (waaronder het gezin en de bredere context) én de interactie daartussen. Bij 'betrokkenen' kan o.a. gedacht worden aan leerkrachten, diverse familieleden, vrienden, eerdere hulpverleners en de verwijzer.

¹ Als jeugdzorgprofessional heb je te maken met beroepscode, richtlijnen, kwaliteits- en zorgstandaarden en overige veldnormen. Kennis hierover is van groot belang, ook voor de kwaliteit van de VA. Meer informatie hierover is te vinden op de websites van de verschillende beroepsverenigingen (o.a. [de NVO](#), [het NIP](#) en [de BPSW](#)). De richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming vind je [hier](#).

Verhelderen²

<i>In samenwerking met jeugdige/ouders/betrokkenen...</i>	
VH1	... heb ik al hun individuele, relevante klachten ³ in kaart gebracht.
VH2	... heb ik hun individuele krachten ⁴ in kaart gebracht.
VH3	... heb ik zicht gekregen op relevante persoonskenmerken.
VH4	... heb ik zicht gekregen op de bredere context waarin de klachten voorkomen
VH5	... heb ik hun individuele wensen (gewenste situatie) in kaart gebracht.
VH6	... is tijdens de vraagverheldering duidelijk geworden welke verwachtingen zij hebben van elkaar en elkaars functioneren en hoe deze verwachtingen samenhangen met hun klachten en wensen.
VH7	... heb ik een hulpvraag/hulpvragen opgesteld, aansluitend bij hun klachten en wensen.
VH8	... heb ik ervoor gezorgd dat zij zich herkenden in de hulpvraag/hulpvragen.
VH9	... is besloten met welke hulpvraag we (als eerste) aan de slag gaan.
VH10	... heb ik tijdens het maken van de VA de hulpvraag waar nodig aangescherpt.

Onderkennen⁵

O1	Ik heb kennis over de typische en atypische ontwikkeling bij jeugdigen gebruikt om relevante informatie bij de verschillende betrokkenen (gestructureerd) uit te vragen.
<i>Ik heb een zo breed en concreet mogelijk beeld van de moeilijkheden⁶ (gedragingen en interacties) verkregen door...</i>	
O2	... voorbeelden van de moeilijkheden in het dagelijks leven te bespreken, waarbij ik o.a. informatie uitgevraagd heb over de ontstaansgeschiedenis, frequentie, hardnekkigheid, situatiegebondenheid, duur en intensiteit (ernstcriteria).
O3	... uitzonderingen op de moeilijkheden uit te vragen ('Wanneer of in welke situaties doen de moeilijkheden zich <i>niet</i> voor?').
O4	... positief ervaren gedragingen en interacties uit te vragen ('Wat gaat of lukt goed?').
O5	Wanneer bepaalde gedragingen en/of interacties mij opvielen tijdens de gesprekken, heb ik deze (observaties) besproken, met als doel het beeld van de moeilijkheden te verhelderen.
O6	Aan de hand van alle informatie die ik verzameld heb en mijn kennis over de ernstcriteria ⁷ , heb ik de ernst van de moeilijkheden bepaald.

² Met de term 'verhelderen' wordt verwezen naar de vraagverheldering, oftewel de klachteninventarisatie of klacht- en hulpvraaganalyse.

³ In lijn met de door de Bruyn en collega's (2003) gebruikte terminologie, is gekozen voor de term 'klachten'. Met klachten verwijzen we naar zorgen die jeugdige/ouders/betrokkenen hebben over (de gevolgen van) gedragingen, interacties en situaties en lasten die jeugdige/ouders/betrokkenen ervaren naar aanleiding van deze gedragingen, interacties en situaties.

⁴ Met krachten verwijzen we naar wat jeugdige/ouders/betrokkenen als positief of prettig **ervaren** van zichzelf en van de ander. Wat zijn sterke vaardigheden? Wat gaat goed?

⁵ Met 'onderkennen' verwijzen we naar de onderkende fase (De Bruyn e.a., 2003), oftewel de probleemverheldering of probleemverkenning.

⁶ Onder moeilijkheden verstaan we de gedragingen en interacties die men graag zou voorkomen of veranderen. Veelal wordt er in de jeugdzorg gekeken naar gedragingen van of interacties tussen kinderen en ouders. Onder moeilijkheden kunnen echter ook interacties tussen leerkracht en kind, ouders en leerkracht, gezinsleden en hulpverlening enzovoort, geschaard worden.

⁷ Ernstcriteria bestaan onder andere uit: frequentie, hardnekkigheid, situatiegebondenheid, duur, intensiteit en gevolgen (Rutter, 1975).

Verklaren⁸

VK1	Ik heb mij het afgelopen jaar verdiept in (nieuwe) vakliteratuur om mijn kennis over (de samenhang tussen) factoren die van invloed kunnen zijn op specifieke moeilijkheden up-to-date te houden.
VK2	De hypothesen ⁹ die ik had over de factoren die gedragingen/interacties/situaties beïnvloeden, zijn gebaseerd op mijn wetenschappelijke kennis en ervaringskennis.
VK3	Ik heb mijn hypothesen besproken met jeugdige/ouders/betrokkenen en ook hun hypothesen uitgevraagd (door welke persoons- en omgevingsfactoren, waaronder factoren in de gezins- en bredere context, zoals onderwijs, hulpverlening en maatschappij, worden de moeilijkheden volgens hen beïnvloed?).
VK4	Deze (werk)hypothesen heb ik in gesprek met jeugdige/ouders/betrokkenen getoetst en waar nodig aangescherpt. Hierbij heb ik telkens gecontroleerd of de redenering (nog) kloppend was.
VK5	Het is voor mij en jeugdige/ouders/betrokkenen duidelijk geworden welke factoren de moeilijkheden beïnvloeden (de factoren die de moeilijkheden hebben veroorzaakt, in stand houden, verergeren, voorkomen, voorkomen dat deze verergeren en/of verminderen).

⁸ Met 'verklaren' verwijzen we naar de fase die volgt op de vraagverheldering/klachteninventarisatie en onderkende fase/probleemverheldering, namelijk de verklaringsanalyse (De Bruyn e.a., 2003).

⁹ Bij het uitdenken van mogelijke verklaringen voor de moeilijkheden, heb je als hulpverlener vaak impliciete of expliciete hypothesen (aannames) over 'hoe het zit'. Deze hypothesen kunnen worden bevestigd of verworpen, bijvoorbeeld op basis van (nieuwe) informatie uit gesprekken. Wanneer in de kwaliteitscriteria gesproken wordt over 'toetsen', bedoelen we daarmee de bevestiging of ontkrachting van je hypothesen (aannames) en dus niet per se het inzetten van instrumenten. Mocht je echter instrumenten inzetten, dan kan het thema 'instrumentgebruik' ter aanvulling gebruikt worden.

Het verklarend beeld

VB1	Op basis van mijn (up-to-date) wetenschappelijke kennis, mijn ervaringen en de verkregen informatie, heb ik een verklarend beeld gemaakt (en de vakken van het VA-model ingevuld).
<i>In het verklarend beeld heb ik...</i>	
VB2	... zowel positieve als negatieve verbanden ¹⁰ tussen factoren en de moeilijkheden inzichtelijk gemaakt.
VB3	... zowel de relaties tussen verschillende persoons- en gezinsfactoren én factoren in de bredere context (zoals onderwijs, hulpverlening en maatschappij) beschreven, als de invloed daarvan op de ervaren moeilijkheden over tijd (transactioneel).
<i>Het verklarend beeld...</i>	
VB4	... geeft direct of indirect antwoord op de (hulp)vragen.
VB5	... leidt tot aanknopingspunten voor vervolgstappen of vervolghulp.
<i>Tijdens de contactmomenten met de jeugdige/ouders/betrokkenen...</i>	
VB6	... heb ik meermaals gecheckt of iedereen zich herkende in de bewoording of beschrijving van de gedragingen, interacties en situaties.
VB7	... heb ik het verklarend beeld telkens aangescherpt, zodat nieuwe informatie werd opgenomen.
<i>Bij het bespreken van het verklarend beeld...</i>	
VB8	... ben ik nagegaan of zij het verklarend beeld begrepen en zich erin herkenden, zodat zij in staat waren de samenhang tussen relevante factoren ook zelf uit te leggen.
<i>In mijn verslaglegging...</i>	
VB9	... ben ik helder, concreet, bondig en zo objectief mogelijk geweest.
VB10	... heb ik mijn redenering, die heeft geleid tot het verklarend, samenhangend beeld, expliciet beschreven.
VB11	... is het taalgebruik voor alle betrokkenen te begrijpen en heb ik vakjargon, technische termen en veroordelende labels vermeden.
VB12	... herkennen alle betrokkenen zich.

¹⁰ Met positieve en negatieve verbanden verwijzen we naar samenhang tussen factoren die de moeilijkheden positief beïnvloeden (verminderen, voorkomen dat deze minder erg worden of zelfs volledig voorkomen) of negatief beïnvloeden (veroorzaken, in stand houden, verergeren, etc.). Daarnaast valt onder positieve verbanden ook hetgeen positieve gedragingen, interacties en situaties uitlokt, vergroot of in stand houdt en onder negatieve verbanden hetgeen verhindert dat positieve gedragingen, interacties en situaties voorkomen. In de literatuur wordt ook wel over beschermende en belemmerende factoren gesproken.

Samenwerken met jeugdige/ouders/betrokkenen

<i>In de samenwerking met jeugdige/ouders/betrokkenen...</i>	
S1	... heb ik besproken hoe het proces van de VA eruit zou zien en waarom ik bepaalde onderwerpen wilde uitvragen (transparantie).
S2	... heb ik de verwachtingen over het proces uitgevraagd en besproken (verwachtingenmanagement).
S3	... hield ik mij aan de afspraken die ik had gemaakt.
S4	... sprak ik in een begrijpelijke taal en nam ik waar mogelijk hun formuleringen over.
S5	... nam ik zowel mijn inbreng en perspectief, als hun inbreng en perspectieven mee gedurende het proces van de VA. (Bijvoorbeeld: zij droegen bij aan het invullen van het VA-model)
S6	... heb ik onze samenwerking tussentijds geëvalueerd en dingen waar nodig anders aangepakt. (Bijvoorbeeld: ik heb de Session Rating Scale (SRS) gebruikt)
<i>In de gesprekken met jeugdige/ouders/betrokkenen...</i>	
S7	... heb ik voornamelijk open vragen gesteld.
S8	... heb ik doorgevraagd en uitgelegd waarom ik deze vragen heb gesteld.
S9	... heb ik zonder oordeel geluisterd en was ik oprecht geïnteresseerd. (Bijvoorbeeld: ik heb non-verbale gesprekstechnieken gebruikt, zoals knikken en hummen)
S10	... heb ik gevoelsreflecties toegepast.
S11	... heb ik geparafraseerd en samengevat, waarbij ik woordgebruik – waar relevant – overnam.
S12	... heb ik weerstand bespreekbaar gemaakt en/of omgebogen. (Bijvoorbeeld: ik heb motiveringstechnieken gebruikt)

Biases¹¹

B1	Ik heb gereflecteerd op mijn eigen redeneringen/gedachtegang, om biases te minimaliseren.
B2	Ik heb mijn redeneringen/gedachtegang getoetst bij collega's (van verschillende disciplines) door hen uit te nodigen vanuit een breed perspectief mee te denken en kritische vragen te stellen, om biases te verminderen.
B3	Een gedragswetenschapper of regiebehandelaar was betrokken bij het maken van de VA en heeft vanuit diens expertise overstijgend en analytisch meegedacht.
B4	Ik heb mijn redeneringen/gedachtegang gedeeld met jeugdige/ouders/betrokkenen en hun gedachten erover uitgevraagd, om mijn perspectief te verbreden en zo biases te verminderen.

¹¹ Biases zijn bewuste of onbewuste uitgangspunten, vooroordelen of vooringenomenheden, die invloed hebben op je denken en handelen. Lees er hier meer over: Witteman, C., de Kwaadsteniet, L. (2009). Richtlijnen voor behandelaars. *GZ – Psychologie*, 1, 14–17. <https://doi.org/10.1007/s41480-009-0011-2>

Aanvullend thema: Instrumentgebruik¹²

I1	Ik heb jeugdige/ouders/betrokkenen meegenomen in mijn afwegingen om (observatie)instrumenten in te zetten.
I2	Ik heb de voor- en nadelen van verschillende instrumenten tegen elkaar afgewogen door mijn kennis over o.a. de meetpretentie en psychometrische aspecten (zoals betrouwbaarheid en validiteit) te gebruiken. Hierdoor heb ik het best passende instrument gekozen.
I3	Ik heb het instrument volgens de handleiding afgenomen of ik heb duidelijk gerapporteerd waarom ik van de handleiding ben afgeweken.
I4	Ik heb de resultaten van het instrument op de juiste manier uitgewerkt en gekoppeld aan de moeilijkheden waarop de hulpvraag betrekking heeft, waarbij ik rekening heb gehouden met de beperkingen van het instrument.
I5	Ik heb uitkomsten die elkaar tegenspreken beschreven en bespreekbaar gemaakt met jeugdige/ouders/betrokkenen.

Aanvullend thema: Vervolgstappen (indiceren¹³)

<i>Samen met jeugdige/ouders/betrokkenen...</i>	
VS1	... heb ik aanknopingspunten gezocht voor verandering op basis van (de positieve verbanden in) het verklarend beeld (d.w.z., we hebben besproken op welke factoren ingezet kan worden, bijvoorbeeld tijdens vervolghulp, en hoe).
VS2	... heb ik gezocht naar de best passende interventie op basis van (de positieve verbanden in) het verklarend beeld en de aanknopingspunten.
VS3	... hebben we doelen opgesteld voor de interventie. (Bijvoorbeeld: een verwacht/gewenst perspectief of effect; dit hoeven nog geen concrete behandeldoelen te zijn)
VS4	Ik heb kennis over de effectiviteit en/of werkzame elementen van interventies voor specifieke moeilijkheden gebruikt bij het selecteren van mogelijke interventies.
VS5	Ik heb kennis over de kosten, baten en (contra-)indicaties ¹⁴ van interventies toegepast bij het afwegen van verschillende interventies.

¹² Het inzetten van een instrument dient een bewuste keuze te zijn. Stel jezelf vooraf de vraag: 'Op welke manier draagt het inzetten van een/dit instrument bij aan het verzamelen van informatie?'. Zo kan de inzet van een instrument helpend zijn om informatie te verzamelen die in gesprek met jeugdige/ouders/betrokkenen onvoldoende naar voren is gekomen, om het verschil in gedrag per context in kaart te brengen, of om een hypothese te toetsen. In deze bijlage wordt verondersteld dat een instrument alleen ingezet wordt door iemand die hiervoor bevoegd is.

¹³ Met de term 'indiceren' wordt verwezen naar de fase die volgt op de verklaringsanalyse, namelijk de indicatieanalyse (De Bruyn e.a., 2003), waarin mogelijke vervolgstappen, doelen en interventies worden geïnventariseerd en afgewogen. Op de uitvoering van een VA hoeft niet altijd een doorverwijzing of interventie te volgen.

¹⁴ Volgens de Bruyn en collega's (2003) dien je in te schatten wat het nut en de kans van slagen is van een interventie door de kosten, baten, indicaties en contra-indicaties af te wegen. Onder kosten verstaan zij: benodigde tijd, geld, gevraagde inspanning en negatieve bijeffecten. Onder baten verstaan zij de mate waarin de gestelde doelen bereikt kunnen worden (o.a. bewezen effectiviteit) en positieve bijeffecten. Indicaties verwijst naar de factoren die de kans van slagen verhogen, bijvoorbeeld bepaalde vaardigheden van de cliënt. Contra-indicaties zijn belemmerende factoren, zoals vervoersmogelijkheden.

Referenties

- Bruyn, E.E.J. de, Ruijsenaars, A.J.J.M., Pameijer, N.K., & Aarle, E.J.M. van (2003). *De diagnostische cyclus: een praktijkleer*. Leuven: Acco.
- Luteijn, A., Jaspers-van der Maten, M., Vercouteren, J., Deckers, S., & Van der Rijken, R. (2025). Kwaliteitscriteria voor de Verklarende Analyse in de Jeugdzorg: Een Delphi-Studie. *Jeugd in Ontwikkeling*, 5. <https://doi.org/10.54447/JiO.21663>
- Rutter, M. (1975). *Helping troubled children*. London: Plenum Press.
- Witteveen, C., de Kwaadsteniet, L. (2009). Richtlijnen voor behandelaars. *GZ – Psychologie*, 1, 14–17. <https://doi.org/10.1007/s41480-009-0011-2>

Colofon

© 2025 Praktikon, Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen, Beweging van nul en Molendrift

Dit kwaliteitskader komt voort uit een onderzoek naar de Verklarende Analyse uitgevoerd door Praktikon, Radboud Universiteit, Rijksuniversiteit Groningen, Beweging van nul en Molendrift. Het onderzoek is gefinancierd door Fonds Welzijnswerk.

Dit kwaliteitskader mag alleen worden gedownload voor eigen gebruik door professionals in de jeugdzorg. Het kwaliteitskader mag niet voor andere doeleinden worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming. Hiertoe kan contact worden opgenomen met Praktikon via info@praktikon.nl

Kwaliteitskader VA - Versie 03-07-2025